

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

สถาบันพระพุทธศาสนากับการศึกษามีความเกี่ยวเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะในอดีตวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาของทุกคน ไม่ว่าจะเชื่อพระวงศ์ บุตรหลานขุนนาง คหบดี จนกระทั่งถึงราษฎรทั่วไป โดยได้รับความเมตตาจากพระภิกษุเป็นครูสอนและจัดการศึกษามาตั้งแต่สมัยอดีต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะทะนุบำรุงการศึกษาโดยการให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางปริยัติธรรม และวิชาการทางโลกควบคู่กันไป ทรงมีพระบรมราชโองการประกาศพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ และมีบทบัญญัติให้พระผู้เป็นเจ้าอาวาสมีหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่กุลบุตร ซึ่งทำให้วัดกับบ้านมีความสัมพันธ์เป็นอันดีกับชุมชน วัดจึงเป็นศูนย์กลางการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้การศึกษาแก่ชุมชน ช่างรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม แม้ผู้ที่เข้ามาบวชเรียนเมื่อได้รับการศึกษาอบรมดีแล้ว เมื่อกลับออกไปก็จะเป็นพลเมืองที่ดีเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติ มีความรู้ความสามารถและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมให้เจริญมั่นคงสืบไป

ในขณะเดียวกันพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ก็ได้มีการนำระบบการศึกษาสมัยใหม่จากตะวันตกเข้ามามีบทบาทต่อสังคมไปในคราวเดียวกันด้วย ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 การศึกษาของประเทศไทยได้แบ่งออกเป็น 2 สาย คือ 1) สายสามัญและสายอาชีพ และ 2) สายปริยัติธรรม โดยสายสามัญและสายอาชีพนั้นเป็นหน้าที่ของรัฐบาล และเอกชนที่จะจัดการบริหารการศึกษาให้กับประชาชนทั่วไป ซึ่งสถานที่ที่ใช้ในการศึกษาก็คือ โรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย ส่วนสายปริยัติธรรมนั้นยังใช้ระบบเดิมคือวัดเป็นสถานที่จัดการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณร (สมชาย บัวเล็ก, 2540, น. 10) ในส่วนของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้มีโอกาสศึกษาสายสามัญ ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โดยจัดหลักสูตรให้มีวิชาที่เหมาะสมแก่สถานะของพระภิกษุสามเณรที่จะศึกษาได้โดยไม่ขัดกับหลักพระธรรมวินัย และเป็นวิชาที่จำเป็นต่อพระพุทธศาสนาเป็นหลักสูตรที่ให้การศึกษาวินัยพระปริยัติธรรมควบคู่กับวิชาสามัญ เป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อมุ่งให้พระภิกษุสามเณร มีบุคลิกภาพเหมาะสมตามสมณเพศ ช่วยให้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ และไม่ขัดต่อวินัยสงฆ์มุ่งให้พระภิกษุสามเณรได้

ศึกษาในระดับสูงขึ้นไปในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งคือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พระราชวรมนี (ป.อ. ปยุตฺโต), 2521, น. 336)

ประกอบกับในสังคมปัจจุบันรัฐมีนโยบายให้ทุกภาคส่วนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการศึกษาตามบทบาทและภารกิจของแต่ละองค์กรรับผิดชอบ ดังนั้นจึงส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพัฒนารูปแบบการจัดการให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมตลอดเวลา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างยิ่งจนสามารถกล่าวได้ว่าระบบการปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาคือ ระบบแห่งการศึกษาหรือการฝึกฝนพัฒนาตน หรือมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ไตรสิกขา ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาถือว่า “สิกขา” หรือ “ศึกษา” เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะทำให้มนุษย์มีชีวิตที่เจริญงอกงามจนถึงบรรลุอิสรภาพขั้นสูงสุด พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างแห่งการศึกษาหรือฝึกฝนพัฒนาจนพ้นจากความเป็นปุถุชนได้อย่างสิ้นเชิง การให้ความสำคัญกับการศึกษา จะเห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนเมื่อมองไปยังแบบแผนของชุมชนพระสงฆ์และชีวิตของบรรพชิต เริ่มต้นตั้งแต่การบวช จุดมุ่งหมายสำคัญของการบวชคือการศึกษา ดังนั้นคนไทยมักนิยมเรียกกันว่า “บวชเรียน” (พระไพศาล วิสาโล, 2546, น. 7)

พระบรมราชาบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่คณะครูและนักเรียน ศาลาดุสิตาลัย เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2504 ว่า “การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความประพฤติและคุณธรรมของบุคคล สังคมและบ้าน เมืองใดให้การศึกษาที่ดีแก่เยาวชนได้อย่างครบถ้วนพอเหมาะสมควรกันทุกๆ ด้าน สังคมและบ้านเมืองนั้นจะมีพลเมืองที่มีคุณภาพ...” และภายใต้แนวคิดการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้น โดยพระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (จวน อุฏฐายีมหาเถร) ว่า “การศึกษาทางโลกได้มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของโลก การศึกษาพระปริยัติธรรมก็จำเป็นต้องอนุวัตไปตามความเปลี่ยนแปลงของโลก จึงเห็นสมควรที่จะมีหลักสูตรในการเรียนพระปริยัติธรรมเพิ่มขึ้นอีกแผนกหนึ่ง คือหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ได้ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป” ภายใต้แนวคิดดังกล่าว ในที่สุดกระทรวงศึกษาธิการจึงได้ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้น เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2514 และต่อมาใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2539 เพื่อเป็นแนวทางการจัดการศึกษาและส่งเสริมสนับสนุนกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการในสมัยนั้นในปี พ.ศ. 2545 ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม เป็นเหตุให้มีหน่วยงานที่ดูแลคณะสงฆ์ และพัฒนากิจการพระพุทธศาสนาโดยตรง คือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติซึ่งแยกมาจากกรมการศาสนา ดังนั้นเพื่อให้การส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติ

ธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นไปอย่างต่อเนื่อง มีระเบียบควบคุมการดำเนินงานที่ชัดเจน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงได้ออกระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2546 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้การศึกษาในโรงเรียนดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายศาสนจักรและฝ่ายบ้านเมือง ประกอบกับแนวคิดการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคม จึงได้ออกระเบียบมหาเถรสมาคม (ฉบับที่ 23 พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยข้อความส่วนหนึ่งได้กล่าวถึงอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ของเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล มีหน้าที่ดูแลเอาใจใส่ทางด้านการศาสนศึกษาเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม พระปริยัติธรรมแผนกบาลี และพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา นอกจากนั้นพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ได้กำหนดไว้ในหมวดที่ 2 มาตรา 12 โดยกำหนดไว้ว่า “นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้...สถาบันศาสนา...มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง” และมาตรา 18 (2) กำหนดว่า “โรงเรียนได้แก่โรงเรียนของรัฐ โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนที่สังกัดสถาบันพระพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่น” ดังนั้น จึงถือได้ว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแห่งหนึ่งตามพระราชบัญญัตินี้ ในการนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับข้อความในมาตรา 12 และมาตรา 18 (2) แห่งพระราชบัญญัตินี้ ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้ออกกฎกระทรวง ว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 เพื่อให้เป็นไปตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ

ในการนี้เพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าวและเพื่อให้วัดที่จัดตั้งโรงเรียนจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคม จึงได้ออกประกาศมหาเถรสมาคมว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ.2553 โดยกำหนดให้มีการบริหารจัดการศึกษาตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาได้กำหนด ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่กำหนดนโยบาย มาตรฐาน แผนการจัดการศึกษา ให้คำแนะนำ ส่งเสริมการจัดการศึกษา และพิจารณาวินิจฉัย ซึ่งขาดปัญหาต่างๆ มีสมเด็จพระวันรัต เป็นประธานกรรมการ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นรองประธานกรรมการ มีผู้แทนจากบุคคลและหน่วยงานสำคัญต่างๆ อาทิ ประธานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษา

ขั้นพื้นฐาน ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ เลขาธิการสภาการศึกษาเป็นกรรมการ โดยมี ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นกรรมการและเลขานุการ

ปัจจุบันโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่มีวัตถุประสงค์พิเศษในการจัดการศึกษา อยู่ในกลุ่มประเภทโรงเรียนเฉพาะทาง เนื่องจากโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มุ่งเน้นการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร เพื่อสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพที่จะสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้า อยู่ใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม และมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนส่งเสริม ใช้จ่ายงบประมาณ พระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2546 ดำเนินการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาโดยแบ่งเป็น 2 ระดับ หรือ 2 ช่วงชั้น คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย จัดเป็นโรงเรียนในระบบเช่นเดียวกับรูปแบบโรงเรียนรัฐและเอกชนทั่วไป โดยใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2551 ซึ่งมีกลุ่มสาระการเรียนรู้ตามกระทรวงศึกษาธิการกำหนด 8 กลุ่มสาระ คือ 1) ภาษาไทย 2) คณิตศาสตร์ 3) วิทยาศาสตร์ 4) สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม 5) สุขศึกษาและพลศึกษา 6) ศิลปะ 7) การงานพื้นฐานอาชีพและเทคโนโลยี และ 8) ภาษาต่างประเทศ และมีวิชาเฉพาะที่กำหนดให้พระภิกษุสามเณรต้องเรียนตามนโยบายของคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมคือ วิชาบาลี และวิชาพระพุทธศาสนาอันประกอบไปด้วยวิชาพุทธประวัติ วิชาธรรมวินัย และวิชาศาสนปฏิบัติ เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาหลักพระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระไตรปิฎก

ปัจจุบันในปี พ.ศ. 2556 จากการสำรวจครั้งที่ 1 มีการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 14 กลุ่ม มีโรงเรียนจำนวน 405 โรงเรียน ในสถานศึกษามีพระภิกษุและสามเณรเข้ารับการศึกษารวมจำนวน 51,173 รูป แบ่งออกเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นคือ ตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 35,440 รูป และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายคือ ตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 4 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 15,733 รูป (ข้อมูล ณ วันที่ 10 ก.ค. 2556 จากส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ) และในปี พ.ศ. 2557 จากการสำรวจครั้งที่ 1 พบว่า มีโรงเรียนจำนวน 403 โรงเรียน มีพระภิกษุและสามเณรเข้ารับการศึกษารวมจำนวน 50,593 รูป แบ่งออกเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นคือ ตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 35,129 รูป และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายคือ ตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 4 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 15,464 รูป (ข้อมูล ณ วันที่ 10 มิ.ย. 2557 จากส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ) จากการสำรวจทั้งสองครั้งชี้ให้เห็นว่าจำนวนนักเรียนมีจำนวนลดลงปีละเกือบ 10,000 คน ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของนายพนรัตน์ เบญจวัฒน์นันท์

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กล่าวว่า “จำนวนนักเรียนมีแนวโน้มลดลงจากปี 2554 มีนักเรียน 56,000 รูป ในปี 2555 มียอดนักเรียนเหลือเพียง 54,000 รูป โรงเรียนบางแห่งมีนักเรียนแค่ 3 ห้องๆ ละ 30 รูป ซึ่งถือว่าน้อยมาก หากปล่อยทิ้งไว้อาจมีแนวโน้มโรงเรียนพระปริยัติธรรม ขนาดเล็กอาจจะต้องถูกยุบในที่สุด” (หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ 9 ตุลาคม 2555)

1.2 ความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญมาก เพราะทรัพยากรมนุษย์เป็นตัวกลางในการสร้าง และกระจายความรู้ไปสู่การพัฒนา ซึ่งต้องอาศัยการศึกษาและการฝึกฝนในระดับสูง และต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญยิ่งของการพัฒนาในทุกๆ ด้าน จึงจำเป็นต้องมีการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพสูง และเน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในขณะที่พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 หมวด 3 มาตรา 11 กำหนดให้ “ส่วนราชการมีหน้าที่พัฒนาความรู้ในส่วนราชการเพื่อให้มีลักษณะเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารและสามารถประมวลผลความรู้ในด้านต่างๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติราชการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเหมาะสมกับสถานการณ์ รวมทั้งต้องส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถ สร้างวิสัยทัศน์ และปรับเปลี่ยนทัศนคติของข้าราชการในสังกัดให้เป็นบุคลากรที่มีประสิทธิภาพและมีการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติราชการของส่วนราชการให้สอดคล้องกับการบริหารราชการให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามพระราชกฤษฎีกานี้” (พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี, 2546, น. 4)

ประกอบกับในปัจจุบันได้มีการปฏิรูปการศึกษาในหลายประเทศ ในระยะแรกของการปฏิรูปการศึกษาได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับกระแสของทฤษฎีการศึกษาใหม่ๆ ที่สนใจด้านการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งเป็นแนวคิดที่ศึกษาเกี่ยวกับการใช้ปัญญาเป็นฐาน ที่สามารถควบคุมความประพฤติที่ถูกต้อง จิตใจที่มั่นคง และการใช้ปัญญาในการเรียนรู้ที่สามารถเข้าใจสรรพสิ่งต่างๆ และการจัดการความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ความรู้ใหม่ๆ ได้มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นมากมาย ทั้งนี้ความรู้ที่แยกส่วนเฉพาะด้านเกิดใหม่ตลอดเวลาอันเป็นผลมาจากการวิจัยและพัฒนา แต่การจัดการเรียนการสอนแบบแยกส่วน ทำให้ผู้เรียนมีความรู้สึกว่าวิชาต่างๆ ไม่สัมพันธ์กับชีวิตจริง จึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ของเรื่องต่างๆ อย่างเป็นองค์รวมที่เชื่อมโยงเข้ากันด้วย (Jacobs, 2001, p. 5)

โดยเฉพาะการจัดการความรู้ในองค์กรทางการศึกษาถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สถานศึกษาควรส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารมีความตระหนักถึง

ความสำคัญของ “ความรู้” ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับองค์กรที่เรียกได้ว่า “ทรัพย์สินทางปัญญา” ทั้งนี้เพราะการจัดการความรู้เป็นการเรียนรู้ที่เรียนจากการปฏิบัติเป็นตัวนำ เพราะการปฏิบัติทำให้เกิดประสบการณ์ และเกิดวิธีการที่เป็นตัวอย่างดี เพื่อให้ครูรุ่นหลังนำไปศึกษา นำไปให้ประโยชน์ และนำไปต่อยอดความรู้ที่แตกฉานต่อไป (สถาบันพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา, 2548, น. 3) เพราะสถานศึกษาเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญ คือการพัฒนาการเรียนรู้ของคนในสังคมทุกระดับ ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้นบุคลากรในสถานศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และสามารถจัดการเรียนรู้ให้ครอบคลุมได้ทุกเรื่องที่ได้รับผิดชอบ สามารถทำงานเป็นหมู่คณะได้ โดยจำเป็นต้องนำกระบวนการการจัดการความรู้มาใช้ในการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาสอดคล้องกับ (Marquardt, 1996, p. 130) ที่ทำให้เห็นว่าองค์ประกอบด้านการแลกเปลี่ยนความรู้มีความสำคัญมากในการจัดการความรู้ โดยการแลกเปลี่ยนความรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเฉพาะบุคคลและเป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การแลกเปลี่ยนความรู้เป็นการให้โอกาสและให้การสนับสนุนส่งเสริมการแบ่งปันความรู้ร่วมกันในองค์กรจะเป็นการสร้างวัฒนธรรมใหม่ในองค์กร

แต่ในสภาพความเป็นจริงปัญหาด้านการจัดการความรู้ในสถานศึกษาและหน่วยงานของราชการในประเทศไทยนั้นยังมีปัญหาและอุปสรรคอยู่หลายประการด้วยกัน ดังที่งานวิจัยของ (ธีระ รุญเจริญ, 2550, น. 213) ได้กล่าวไว้ว่า การดำเนินการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในประเทศไทยยังมีจำนวนน้อย เพราะการจัดการความรู้ยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับสถานศึกษา จึงจำเป็นต้องมีที่ยังต้องจัดการต่างๆ และสถาบันการศึกษาของไทยจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ขึ้น และจากผลการศึกษาของ (ประพันธ์ ผาสุกยัต, 2548) ที่ได้กล่าวถึงสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการจัดการความรู้ ที่เรียกว่าบันไดสี่ขั้นที่ปิดกั้นการพัฒนา คือ 1) การไม่พูดคุย 2) การไม่เปิดไม่รับ 3) การไม่ปรับไม่เรียน 4) การไม่เพียรไม่จัดทำ

ในส่วนปัญหาด้านการจัดการความรู้ของสถานศึกษาทั่วไป เกิดจากปัญหาด้านรูปแบบการจัดการความรู้ที่ไม่ชัดเจน เนื่องจากสถานศึกษาส่วนใหญ่ดำเนินการจัดการความรู้ เพราะเป็นเงื่อนไขในการประเมินองค์กรมากกว่า ไม่ได้ดำเนินการเพราะเห็นความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้จากการจัดการความรู้ ดังนั้นจึงไม่มีการกำหนดแนวทางหรือรูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจนในด้านการแสวงหาความรู้ การกลั่นกรองความรู้ การสร้างระบบฐานข้อมูลสำหรับแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ หรือการสร้างเครื่องมือสำหรับการเรียนการสอน และการประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานศึกษา จึงทำให้ผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินการไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร และปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือ สถานศึกษายังขาดการออกแบบกลยุทธ์การจัดการความรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสภาพแวดล้อมของสถานศึกษานั้นๆ รวมทั้งไม่มีการสร้างกิจกรรมและสิ่งจูงใจที่เป็นส่วน

สนับสนุนการดำเนินการด้านการจัดการความรู้ที่ชัดเจน ในขณะที่ (ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ, 2548, น.72) ได้กล่าวว่า ปัญหาของการจัดการความรู้ขององค์กรส่วนใหญ่คือ การที่องค์กรไม่ให้ความสำคัญ หรือละเลยองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งในการจัดการความรู้ เป็นผลให้การไหลเวียนข้อมูลหรือองค์ความรู้ต้องหยุดชะงัก นอกจากนี้ (วิจารณ์ พานิช, 2548) ได้กล่าวถึงทศวิบัติการจัดการความรู้ในหน่วยงานราชการว่ามี 10 ประการคือ 1) ภาวะผู้นำที่พิการบิดเบี้ยว ได้แก่ ไม่รู้จักและไม่สนใจในการจัดการความรู้ ไม่สนับสนุนหรือสนับสนุนไม่จริงจัง หรือถือประโยชน์ส่วนตนที่สำคัญกว่าประโยชน์ส่วนองค์กรมีการแข่งขันอำนาจในหมู่การบริหารระดับสูง หรือไม่สามัคคีกัน 2) วัฒนธรรมอำนาจ องค์กรอยู่ได้ด้วยวัฒนธรรมอำนาจ 3) การไม่ให้คุณค่าต่อความแตกต่างหลากหลาย 4) ไม่เปิดโอกาสให้ทดลองวิธีการใหม่ๆ 5) ไม่รับรู้ความเปลี่ยนแปลงภายนอก 6) ไม่คิดที่จะพึ่งตนเองในด้านความรู้ 7) ไม่ยอมรับความชัดเจนในการทำงานบางส่วน 8) การดำเนินการจัดการความรู้ไม่ได้แทรกเป็นเนื้อเดียวกันกับงานประจำ ทำให้รู้สึกว่าเป็นภาระ หรืองานที่เพิ่มขึ้น 9) การดำเนินการด้านจัดการความรู้ไม่ได้มุ่งเป้าไปที่เป้าหมายหลักขององค์กร 10) ไม่มีพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ ที่ทุกคนในหน่วยงานสามารถมาแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้อย่างธรรมชาติ

นอกจากนี้ อุปสรรคต่อการเรียนรู้ยังได้แก่ ปัญหาการสื่อสารภายในองค์กร การไม่มีระบบข้อมูลและการประเมินผลงาน และจุดอ่อนของการจัดการความรู้ มีดังนี้ 1) เป็นการดำเนินการ สร้างความรู้, แลกเปลี่ยนความรู้, ประยุกต์ใช้ความรู้ แบบไม่มีระบบ ไม่มีโครงสร้าง จึงทำให้เกิดการจัดการความรู้แบบไม่มีหลักเกณฑ์ 2) การตัดสินใจมักกระทำโดยไม่ได้ความรู้ที่ดีที่สุดที่มีอยู่ในองค์กร 3) ความรู้ที่มีอยู่ไม่ได้ใช้ซ้ำ ไม่มีการแลกเปลี่ยนซึ่งสมาชิกขององค์กรต้องสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมาใช้เองโดยไม่จำเป็น ทำให้มีการทำงานซ้ำซ้อนกับงานที่คนอื่นภายในองค์กรเคยทำไว้แล้ว 4) สมาชิกขององค์กรอยู่ภายใต้ข้อมูลข่าวสารท่วมท้นจนเกิดความสับสนแทนที่ข้อมูลข่าวสารจะช่วยในการทำงานให้ดีขึ้น 5) การปกปิดความรู้ระหว่างสมาชิกขององค์กรถือเป็นเรื่องปกติ และไม่สนใจในกลุ่มขององค์กรที่ช่วยกันเพิ่มพูนความรู้

ฉะนั้น เมื่อมองย้อนดูสถาบันพระพุทธศาสนาแล้ว จะพบว่าการศึกษาในส่วนของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างรากฐานอันมั่นคงต่อการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เพราะการที่พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะเป็นที่ยอมรับว่าเป็นผู้ทรงภูมิธรรมและเป็นผู้นำทางปัญญาของประชาชน และการจัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้บวชเรียนได้ฝึกหัดกาย วาจาให้เรียบร้อย อบรมจิตใจให้เป็นสมาธิ และอบรมปัญญาให้รู้แจ้งตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ปัจจุบันการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาได้รับการยอมรับและมียุทธศาสตร์มากขึ้นโดยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษาของชาติ โรงเรียนพระปริยัติธรรม

แผนกสามัญศึกษามีส่วนในการตอบสนองนโยบายของการศึกษาขั้นพื้นฐานของปวงชนให้ทั่วถึง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ทัดเทียมกัน ตามแนวนโยบายของแผนการศึกษาแห่งชาติ และแผนพัฒนาการศึกษา อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่ผ่านมานั้นยังมีสภาพปัญหา และอุปสรรคอยู่หลายด้าน โดยเฉพาะปัญหาด้านการจัดการความรู้ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

1) ด้านบุคคล

ผู้บริหารมีความรู้ และทักษะไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการศึกษาและการจัดการความรู้ให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง และผู้บริหารมีภาระอื่นมาก ทำให้ไม่มีเวลาในการบริหารจัดการที่เพียงพอ บุคลากรขาดความชำนาญในวิชาที่สอน อีกทั้งการพัฒนาด้านความรู้ของบุคลากรยังไม่ต่อเนื่องและไม่ทั่วถึง ทำให้บุคลากรขาดทักษะ ความรู้ ความสามารถที่เพียงพอในการจัดการเรียนการสอนที่พยายามเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอย่างเหมาะสมและเท่าเทียม ขาดความมั่นคงและความก้าวหน้าในวิชาชีพ รวมทั้งขาดขวัญและกำลังใจ ไม่ได้รับการส่งเสริม รายได้และสวัสดิการที่เหมาะสมต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดภาวะสมองไหลของบุคลากรไปในหน่วยงานอื่นที่มั่นคงกว่า จึงทำให้โรงเรียนสูญเสียบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถไป

ในส่วนของนักเรียนมีความแตกต่างและหลากหลายด้านพื้นฐานความรู้ สังคมและเศรษฐกิจ ภาษา ชาติพันธุ์ชนเผ่า ประกอบกับนักเรียนมีการศึกษาเรียนรู้ควบคู่กันถึง 3 แผนก คือ แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญ ทำให้ผู้เรียนต้องรับภาระการเรียนมากกว่าโรงเรียนสายสามัญทั่วไป ทำให้เกิดความเหนื่อยล้าในการเรียนจนนำไปสู่ปัญหาด้านการพัฒนาความรู้ของผู้เรียนภายใต้เวลาเรียนที่จำกัดทำให้เกิดอัตราการลาออกระหว่างเรียนมีสูง

2) ด้านองค์กร

โรงเรียนยังขาดความชัดเจนในการปรับปรุงหลักสูตรให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ การจัดการกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ไม่มีระบบการนิเทศติดตามผลการดำเนินงานด้านการจัดการความรู้ของโรงเรียนที่มีมาตรฐานเพียงพอที่เป็นกลไกสำคัญผลักดันไปสู่การปฏิบัติได้จริง นอกจากนั้น สภาพแวดล้อมของโรงเรียนไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ขาดการสร้างบรรยากาศทางวิชาการ โรงเรียนไม่มีกลยุทธ์ที่ชัดเจนในการเสริมสร้างเอกภาพทางการบริหารและการจัดการความรู้ที่มีความเข้มแข็งเชิงคุณภาพเป็นที่ประจักษ์ต่อสังคมชาวพุทธ ขาดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาระบบการจัดการศึกษาและจัดการเรียนรู้ทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว อีกทั้งการบูรณาการกับทุกภาคส่วนเพื่อสร้างความเข้มแข็งด้านแนวทางการจัดการเรียนรู้และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (กองพุทธศาสนศึกษา, 2553, น. 27-28) ประกอบกับเทคโนโลยีสารสนเทศที่ใช้ในการเรียนการสอนและนำไปใช้ในการ

จัดการความรู้ยังไม่เพียงพอ การจัดเก็บความรู้ในระบบฐานข้อมูลยังเป็นเพียงความรู้ขั้นพื้นฐานจึงทำให้ข้อมูลบางอย่างเกิดการสูญหาย เพราะไม่มีระบบการจัดเก็บที่ดี สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนมีจำนวนจำกัด ทั้งยังขาดสื่อ วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้สนับสนุนการเรียนรู้ในบางวิชา ทำให้เกิดปัญหาด้านการจัดการความรู้ที่จะพัฒนาโรงเรียนไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพและเกิดความยั่งยืน

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นจึงสมควรอย่างยิ่งที่จะวิจัยเรื่องจัดการความรู้เชิงพุทธของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในประเทศไทย โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากตัวชี้วัด 2 ประการ คือ 1) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่ผ่านการรับรองคุณภาพภายนอกรอบที่สาม จากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ปีงบประมาณ 2556 2) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่มีขนาดใหญ่คือ มีจำนวนนักเรียนเกิน 300 รูปขึ้นไป โดยเข้าไปศึกษาพัฒนาการและสถานะของการจัดการความรู้เชิงพุทธ ศึกษาปัจจัยที่สนับสนุนความสำเร็จในการจัดการความรู้เชิงพุทธ เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการความรู้เชิงพุทธของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในประเทศไทย โดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีทางด้านวิชาการตามหลักสากลและหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมมาประกอบเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ อาทิเช่น แนวคิดภาวะผู้นำ การเปลี่ยนแปลง แนวคิดเทคโนโลยีสารสนเทศ และหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอันประกอบไปด้วยหลักกัลยาณมิตตตา หลักกฐติธรรม หลักสาราณียธรรม และหลักกอธิพานิยธรรม ตลอดจนแนวคิดและหลักธรรมอื่นๆ ที่ได้จากการวิจัย ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อสถาบันพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์สำหรับการจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาและนำไปประยุกต์ใช้กับการศึกษาของคณะสงฆ์ในแผนกอื่นๆ ต่อไป รวมทั้งยังเป็นประโยชน์กับแวดวงการศึกษาในประเทศไทยและสังคมอย่างแท้จริง

1.3 ปัญหาการวิจัย

การจัดการความรู้เชิงพุทธของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษามีลักษณะเป็นอย่างไร และควรจะมีการพัฒนาไปในแนวทางใด

1.4 วัตถุประสงค์

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการและสถานะการจัดการความรู้เชิงพุทธของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในประเทศไทย

2. เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จการจัดการความรู้เชิงพุทธของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในประเทศไทย

3. เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการความรู้เชิงพุทธของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในประเทศไทย

1.5 ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ประกอบด้วย

1.5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในประเทศไทยในปีการศึกษา 2556 ทั้ง 4 ภูมิภาค ภูมิภาคละ 1 โรงเรียน ได้แก่ 1) ภาคเหนือ โรงเรียนเชตุพนศึกษา วัดเชตุพน จังหวัดเชียงใหม่ 2) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โรงเรียนประภัสสรวิทยา วัดศรีนวล จังหวัดขอนแก่น 3) ภาคกลาง โรงเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย วัดจุฬิตถรรमारาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ 4) ภาคใต้ โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญ วัดสระเรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช

เหตุผลในการเลือกโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญในประเทศไทยทั้ง 4 แห่งเป็นสนามวิจัย คือ

1) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญที่ผ่านการรับรองคุณภาพภายนอกจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์กรมหาชน) ปีงบประมาณ 2556

2) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่มีขนาดใหญ่ โดยมีตัวชี้วัดคือ มีจำนวนนักเรียนเกิน 300 รูปขึ้นไป

1.5.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants)

การวิจัยครั้งนี้เจาะจงเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) ระดับผู้บริหาร ส่วนกลาง ได้แก่ ผู้อำนวยการส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ 2) ผู้บริหารในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ได้แก่ ผู้จัดการ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ หรือหัวหน้าฝ่ายบริหารวิชาการ และ 3) พระภิกษุและบุคลากรวิชาชีพ ได้แก่ ครู/หัวหน้าฝ่ายบริหารวิชาการ หัวหน้ากลุ่มหลักสูตรการสอนฯ ที่ปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในปีการศึกษา 2556 ทั้ง 4 ภูมิภาค ภูมิภาคละ 1 โรงเรียน รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 13 คน และมีการสนทนากลุ่มเฉพาะเป็นการสนทนาแบบเจาะประเด็นจากผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มที่เลือกอย่างเจาะจงจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน 9 คน เป็นการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมหลังจากการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบรายบุคคล เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของงานวิจัย รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 22 คน

1.5.3 ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ ใช้ระยะเวลาทั้งสิ้น 9 เดือน ตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2557 ถึง เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2558

1.5.4 เนื้อหาสาระของการวิจัย

เนื้อหาสาระของการวิจัยในครั้งนี้ คือการศึกษาการจัดการความรู้เชิงพุทธของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในประเทศไทย

1.6 ประโยชน์ที่จะได้รับ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีดังต่อไปนี้

1. ได้ข้อมูลภาพรวมและแนวทางการจัดการความรู้เชิงพุทธ ตลอดจนทำให้ทราบถึงปัญหาการจัดการความรู้เชิงพุทธ เพื่อหาแนวทางแก้ไข ปรับปรุงและพัฒนาการจัดการความรู้เชิงพุทธของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในประเทศไทย

2. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการความรู้เชิงพุทธ เสนอต่อผู้บริหารระดับสูง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายการจัดการความรู้เชิงพุทธที่มีประสิทธิภาพของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในประเทศไทยต่อไป

1.7 นิยามศัพท์

การจัดการความรู้ หมายถึง การจัดการที่มุ่งไปสู่ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสำเร็จในการดำเนินการจัดการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการจัดการความรู้ 6 ด้าน คือ การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ การเผยแพร่ความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้

การกำหนดความรู้ หมายถึง การกำหนดความรู้ที่ใช้ในการเรียนการสอนโดยครอบคลุมความรู้ 4 ด้าน คือ ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ความรู้สายสามัญ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้ตามหลักวิชาการในศตวรรษที่ 21

การแสวงหาความรู้ หมายถึง การศึกษาเรียนรู้และแสวงหาจากหนังสือ บุคคล สื่อ อุปกรณ์ เทคโนโลยีสารสนเทศ ระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ และแหล่งเรียนรู้ภายในและนอกสถานศึกษารวมถึงการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

การแลกเปลี่ยนความรู้ หมายถึง ครู นักเรียน ชุมชน กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และบุคคลที่เกี่ยวข้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการประชุม อบรม การเรียนการสอน การสนทนา การทำงาน และการกระทำกิจกรรมร่วมกันแบบกัลยาณมิตร รวมถึงใช้ระบบฐานข้อมูล

ของโรงเรียน เครื่องข่ายคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีสารสนเทศและช่องทางอื่นๆ มาช่วยสนับสนุนในการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้

การจัดเก็บความรู้ หมายถึง การจัดเก็บข้อมูล สารสนเทศ และความรู้ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนและใช้เป็นข้อมูลประกอบการประกันคุณภาพสถานศึกษาในรูปแบบแฟ้มข้อมูล รายงาน หนังสือและในฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ของโรงเรียนซึ่งส่วนมากเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) สามารถสืบค้นและเข้าถึงได้

การเผยแพร่ความรู้ หมายถึง การเผยแพร่ธรรมชาติและเผยแพร่ข้อมูล สารสนเทศ และความรู้ โดยการเทศนา การให้โอวาท การสอนในชั้นเรียน การทำกิจกรรมร่วมกัน และการประพจน์ให้เป็นแบบอย่าง รวมถึงการพัฒนา รูปแบบการเผยแพร่ข้อมูล สารสนเทศ และความรู้โดยอาศัยสื่อสิ่งพิมพ์ ระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมต่อเข้ากับอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีมาช่วยสนับสนุน

การประยุกต์ใช้ความรู้ หมายถึง การส่งเสริมให้ครูและนักเรียนนำความรู้ที่เกิดจากขั้นตอนการกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ และการเผยแพร่ความรู้ นำไปสู่การประยุกต์ใช้ความรู้ที่เกิดจากการเรียนการสอน การจัดโครงการและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รวมถึงการนำความรู้ไปประยุกต์ในชีวิตประจำวัน

การจัดการความรู้เชิงพุทธ หมายถึง การจัดการเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้ 6 ด้าน และขั้นตอนการจัดการความรู้เชิงพุทธ 3 ขั้นตอนคือ 1) ปรัชยัตถธรรม (ปรัชยัติ) 2) ปฏิบัติยัตถธรรม (ปฏิบัติ) และ 3) ปฏิเวษยัตถธรรม (ปฏิเวษ) โดยยึดโยงอยู่กับกับความรู้ 4 แนวทางหลักอันประกอบไปด้วย 1) ความรู้ในทางพระพุทธศาสนา 2) ความรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ 3) ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาและวิถีท้องถิ่น และ 4) ความรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เสริมด้วยปัจจัยสนับสนุนการจัดการความรู้ให้มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จอันประกอบไปด้วย ปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยในองค์กรและปัจจัยเชิงพุทธ

โรงเรียน หมายถึง สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สำหรับพระภิกษุสามเณร เฉพาะ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในประเทศไทย จำนวน 4 โรงเรียน คือ 1) โรงเรียนเขตพุนศึกษา วัดเขตพุน 2) โรงเรียนประภัสสรวิทยา วัดศรีนวล 3) โรงเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏราชวิทยาลัย วัดชุนิตธรรมาราม และ 4) โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญ วัดสระเรียง

พระปริยัติธรรม หมายถึง หลักสูตรสำหรับพระภิกษุสามเณร สำหรับใช้ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับความรู้ในหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า รวมทั้งพระวินัย คือข้อบัญญัติต่างๆ ทั้งที่เป็นข้อห้ามและขออนุญาต ให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง เพื่อนำมาประพจน์ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

และสามารถแนะนำสั่งสอนเผยแผ่หลักธรรมไปสู่ผู้อื่นให้มีความรู้ความเข้าใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แผนกสามัญศึกษา หมายถึง แผนกหนึ่งของการศึกษาในสามแผนกของพระภิกษุสามเณร ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ คือ 1) ภาษาไทย 2) คณิตศาสตร์ 3) วิทยาศาสตร์ 4) สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม 5) สุขศึกษาและพลศึกษา 6) ศิลปะ 7) การงานพื้นฐานอาชีพและเทคโนโลยี 8) ภาษาต่างประเทศ และมีวิชาพระปริยัติธรรมคือ วิชาภาษาบาลี และวิชาพระพุทธศาสนา (ประกอบไปด้วย พุทธประวัติ ธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติ) เป็นวิชาเฉพาะ

โรงเรียนขนาดใหญ่ หมายถึง โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่มีจำนวนนักเรียนเกิน 300 รูป ขึ้นไปในปีการศึกษา 2556

โรงเรียนที่ผ่านการรับรองคุณภาพภายนอก หมายถึง โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่ผ่านการรับรองคุณภาพภายนอก (รอบที่ 3) จากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ปีงบประมาณ 2556

ผู้จัดการโรงเรียน หมายถึง เจ้าอาวาสที่ได้รับใบอนุญาตจัดตั้งโรงเรียน หรือพระภิกษุที่เจ้าอาวาสที่ขอจัดตั้งโรงเรียนมอบหมายเป็นลายลักษณ์อักษรมีหน้าที่กำกับดูแลและคอยส่งเสริมสนับสนุนด้านการจัดการเรียนการสอน และการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียน

ผู้อำนวยการโรงเรียน หมายถึง พระภิกษุทำหน้าที่บริหารจัดการ โรงเรียนตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของโรงเรียน รวมทั้งช่วยสนับสนุนส่งเสริมการจัดการความรู้ในรูปแบบต่างๆ

ครู หมายถึง พระภิกษุ และบุคลากรวิชาชีพผู้ทำหน้าที่ด้านการเรียนการสอน ตลอดจนถึงการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

นักเรียน หมายถึง พระภิกษุสามเณรในโรงเรียนทั้ง 4 แห่ง มีหน้าที่ในการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับความรู้ 4 แนวทางหลัก (ความรู้ทางโลกและทางธรรม)